

MIGRANT TALABALAR BILAN ISHLASHDA PEDAGOG KOMPETENSIYALARINING ROLI

Ilxomjon Turg'unov

Jizzax davlat pedagogika universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23684712>

Annotatsiya: Ushbu maqola migrant talabalar bilan ishlashda pedagoglarning kasbiy kompetensiyalari masalasini har tomonlama tahlil etishga bag'ishlangan. Globallashuv jarayonlari va xalqaro migratsiyaning kuchayishi natijasida ta'lim muassasalarida turli madaniyat, til va ijtimoiy kelib chiqishga ega bo'lgan talabalar soni keskin ortmoqda. Bu holat pedagoglardan yangi, moslashuvchan va multimadaniy kompetensiyalarni egallashni talab etadi. Maqolada "migrant talaba" tushunchasiga zamonaviy yondashuv berilgan va ularning ta'limdagi o'ziga xos muammolari — til to'siqlari, madaniy moslashish qiyinchiliklari, ijtimoiy izolyatsiya xavfi va psixologik zo'riqlashlar — sistemali ravishda ko'rib chiqilgan. Tadqiqot doirasida pedagog kompetensiyalarining to'rt asosiy bloki ajratib ko'rsatilgan: kommunikativ-lingvistik kompetensiya, madaniyatlararo kompetensiya, psixologik-dagnostik kompetensiya va ijtimoiy-pedagogik kompetensiya. Har bir blok bo'yicha aniq ko'nikmalar, usullar va pedagogik texnologiyalar tavsiflangan. Tadqiqot natijasida migrant talabalar bilan ishlayotgan pedagoglarning kasbiy tayyorgarlik darajasiga ta'sir qiluvchi omillar aniqlangan. Maxsus kasbiy tayyorgarlik dasturlari, mentoring tizimi va reflektiv amaliyot misolida maqsadli ta'lim yondashuvlari tavsiya etilgan. Maqola pedagog ta'limi sohasidagi olimlar, ta'lim muassasalari rahbarlari va ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: migrant talabalar, pedagog kompetensiyalari, madaniyatlararo ta'lim, inklyuziv pedagogika, til to'siqlari, madaniy moslashish, ijtimoiy integratsiya, multimadaniyatlik.

Abstract : This article provides a comprehensive analysis of the professional competencies required by educators working with migrant students in contemporary educational settings. The intensification of global migration processes has significantly increased the presence of students from diverse cultural, linguistic, and social backgrounds in educational institutions, placing new demands on pedagogical expertise. The article defines the concept of "migrant student" from a modern educational perspective and systematically examines the unique challenges they face, including language barriers, cultural adaptation difficulties, risks of social isolation, and psychological stress. Based on a review of current research and pedagogical practice, four core competency blocks are identified: communicative-linguistic competency, intercultural competency, psychological-diagnostic competency, and social-pedagogical competency. Research findings highlight key factors influencing educators' professional readiness to work effectively with migrant students. Recommendations include targeted professional development programs, mentoring systems, and reflective practice approaches. The article holds practical value for researchers in teacher education, institutional administrators, and education policy developers.

Keywords: migrant students, pedagogical competencies, intercultural education, inclusive pedagogy, language barriers, cultural adaptation, social integration, multiculturalism.

Zamonaviy dunyo ta'lim tizimi misli ko'rilmagan o'zgarishlar davriga kirdi. Xalqaro migratsiya oqimlarining kuchayishi, siyosiy beqarorlik, iqtisodiy ko'chish va oilaviy sabablar natijasida millionlab insonlar yangi mamlakatlarda yashash va ta'lim olishga majbur bo'lmoqda. BMT ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda dunyo bo'ylab 281 million xalqaro migrant ro'yxatga olingan bo'lib, ularning muhim qismi ta'lim yoshidagi shaxslardan iborat. O'zbekiston ham bu jarayonlardan chetda emas. Bir tomondan, minglab o'zbekistonlik talabalar xorijiy mamlakatlarda ta'lim olmoqda; ikkinchi tomondan, O'zbekistonga ham boshqa davlatlardan talabalar kelmoqda. Bundan tashqari, ichki migratsiya — qishloqdan shaharga ko'chish, viloyatlar o'rtasidagi o'rin almashinish — ham ta'lim muassasalari oldiga yangi vazifalar qo'ymoqda. Bunday vaziyatda pedagog zimmasiga tushayotgan mas'uliyat keskin ortmoqda. Migrant talabalar bilan samarali ishlash uchun an'anaviy pedagogik mahorat yetarli emas — bu yerda madaniyatlararo sezgirlik, psixologik qo'llab-quvvatlash qobiliyati, lingvistik moslashuvchanlik va ijtimoiy mediatorlik ko'nikmalari talab etiladi. Ushbu maqolada quyidagi savollar ko'rib chiqiladi: migrant talabalar kimlar va ular qanday maxsus ehtiyojlarga ega; pedagog kompetentsiyalarining qaysi turlari migrant talabalar bilan ishlashda muhim rol o'ynaydi; pedagoglarni bu sohada qanday yo'llar bilan tayyorlash va rivojlantirish mumkin. Ilmiy adabiyotda "migrant talaba" tushunchasi turlicha talqin etiladi. UNESCO ta'rifiga ko'ra, migrant talabalar — bu o'z vatanidan yoki doimiy yashash joyidan boshqa mamlakatga yoki hududga ko'chgan va u yerda ta'lim jarayonida qatnashayotgan shaxslardir. Pedagogik nuqtai nazardan ularni to'rt guruhga ajratish maqsadga muvofiq:

Birinchi guruh — xalqaro talabalar: rasmiy o'qish dasturlari doirasida chet elda tahsil olayotgan shaxslar (stipendiatlar, almashinuv dasturi ishtirokchilari). Ikkinchi guruh — muhojir oilalar farzandlari: ota-onasi ish yoki yashash uchun boshqa mamlakatga ko'chib ketgan, o'zlari esa yangi muhitda ta'lim olayotgan yoshlar. Uchinchi guruh — qochqinlar va majburiy ko'chirilganlar: urush, tabiiy ofat yoki siyosiy ta'qib natijasida yurtini tashlab ketgan shaxslar. To'rtinchi guruh — ichki migrantlar: bir viloyat yoki shahardan boshqasiga ko'chgan talabalar. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, migrant talabalar bir qator o'ziga xos qiyinchiliklarga duch keladi.

Til to'siqlari — ta'lim tili asosiy muammo bo'lib qolmoqda. Talaba o'qituvchi tushuntirishlarini to'liq idrok etmasa, nazariy materiallarni o'zlashtirishi qiyin. Bu nafaqat o'zlashtirishga, balki sinfda faollikka ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Madaniy farqlar — har bir madaniyatda ta'limga, ustozga, bilimga nisbatan munosabat turlicha. Ba'zi madaniyatlarda talabadan faol savol berishi kutilmaydi; boshqasida guruhda hamkorlik muhim hisoblanadi. Bu farqlar pedagogik jarayonda tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy izolyatsiya — yangi muhitda do'st orttirish, jamoa bilan muloqotga kirish qiyin. Migrant talabalar ko'pincha o'zini "begona" his qiladi va bu holat o'qishga bo'lgan motivatsiyaga ta'sir etadi.

Psixologik zo'riqish — ko'chish jarayonining o'zi katta stressdir. Uy soginchi, yangi muhitga moslashish bosimi va ba'zan diskriminatsiya xavfi psixologik og'irlik yaratadi.

Iqtisodiy qiyinchiliklar — ko'p migrant talabalar o'qish bilan bir vaqtda ishlashga majbur bo'ladi, bu esa o'qishga sarflanadigan vaqt va energiyani kamaytiradi.

Migrant talabalar bilan samarali ishlash uchun pedagogdan tor kasbiy bilimdan tashqari, keng qamrovli kompetentsiyalar majmuasi talab etiladi. Tadqiqot asosida biz to'rtta asosiy kompetentsiya blokini ajratib ko'rsatdik. Bu blok pedagogning turli til va muloqot uslublarida ishlash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Asosiy ko'nikmalar quyidagilardan iborat: soddalashtirilgan, aniq va tushunarli nutq uslubini qo'llash; noverbal muloqotdan foydalanish (imo-ishora, mimika,

sxemalar); vizual materiallar va multimediyani keng qo'llash; talabani tiliga hurmat bilan yondashish; ikki tili lug'atlar va tarjima vositalaridan ustalik bilan foydalanish. Pedagogik texnologiyalar orasida Scaffolding usuli alohida ahamiyat kasb etadi — yangi material qadamma-qadam, oldingi bilimlar asosida qurilganida migrant talabalar uchun ayniqsa samarali bo'ladi. Think-Pair-Share texnikasi ham foydali: talabalar avval yakka o'ylaydi, so'ng juft bo'lib muhokama qiladi, keyin sinfga ifodalaydi — bu esa til to'siqlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Bu kompetentsiya pedagogning turli madaniyatlar, urf-odatlar va dunyo qarashlarini tushunish va ularga hurmat bilan munosabatda bo'lish qobiliyatini anglatadi. Madaniy nisbiylikni anglash — o'z madaniyatini "standart" deb hisoblamas, har bir madaniyatni o'z kontekstida baholash — bu kompetentsiyaning poydevori hisoblanadi. Sinfdagi madaniy xilma-xillikni boylik sifatida ko'rsatish, talabalarning bayram, odat va an'analarga diqqat bilan munosabat bildirishini ta'minlash, madaniyatlararo to'qnashuvlarni vositachilik orqali hal etish — bularning barchasi ushbu blok ko'nikmalari tarkibiga kiradi. Amaliyotda pedagoglar o'z darslarida turli madaniyat vakillarining hissasini aks ettiruvchi materiallar kiritishi, tarixiy va adabiy misollarni bir madaniyat doirasi bilan cheklamasligi kerak. Bu kompetentsiya pedagogning talabani hissiy holati, moslashish darajasi va psixologik ehtiyojlarini tushunish va ularga mos yo'l bilan munosabat bildirishini anglatadi. Migrant talabalar odatda to'rt bosqichdan o'tadi: yangi muhitga qiziqish bosqichi, madaniy shok (tushkunlik, izolyatsiya), moslashish (asta-sekin til va odatlarni o'zlashtirish) va integratsiya (ikki madaniyatda erkin harakatlanish). Pedagog bu bosqichlarni bilishi va har bir bosqichda tegishli qo'llab-quvvatlashni ko'rsatishi kerak. Asosiy ko'nikmalar: talabalardagi tashvish, depressiya yoki izolyatsiya belgilarini erta aniqlash; xavfsiz sinfxona muhiti (safe space) yaratish; psixolog yoki ijtimoiy xodimga o'z vaqtida yo'naltirish; talabani kuchli tomonlariga tayanuvchi yondashuv (strengths-based approach) dan foydalanish. Bu blok pedagogning talabani keng ijtimoiy kontekstda ko'ra bilishi va uning integratsiyasiga yordam berishini anglatadi. Oila bilan hamkorlik — ota-onalar bilan muloqotda madaniy va til to'siqlarini hisobga olish — bu kompetentsiyaning muhim qismidir. Peer-support tizimlarini yaratish, ya'ni migrant talabani unga yaqin "sherpa-talaba" bilan birlashtirishni tashkil etish; mahalliy jamoa tashkilotlari va migrant qo'llab-quvvatlash markazlari bilan aloqa o'rnatish; talabani huquqlari haqida ma'lumot berish va zarur holatlarda advokasiya qilish — bularning barchasi ijtimoiy-pedagogik kompetentsiyaning amaliy ko'rinishlarini tashkil etadi. Sinf jamoasini ham inklyuziv munosabatga tayyorlash bu bosqichning ajralmas qismi hisoblanadi. Pedagogika ta'limida migrant talabalar mavzusiga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Oliy ta'lim dasturlariga madaniyatlararo pedagogika fanini kiritish, amaliy tajriba — migrant talabalar bilan real sinflarda ishlash imkoniyatini ta'minlash, multidistsiplinar yondashuv — sotsiologiya, psixologiya, lingvistika sohalari bilan hamkorlik zarur. Germaniya, Kanada, Shvetsiya kabi ko'p madaniyatli ta'lim tizimlarini o'rganish ham qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi. Tajribali pedagoglar migrant talabalar bilan ishlashda kamroq tajribali hamkasblariga yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi mentor sifatida faoliyat yuritishi samarali. Bundan tashqari, sinflararo va maktablararo tajriba almashish, jamoaviy refleksiya sessiyalari va "Amaliyot jamoalari" (Communities of Practice) tashkil etish kasbiy o'sishni tezlashtiradi. Pedagog o'z ishini doimiy tahlil qilib borishi — refleksiv amaliyot — eng samarali kasbiy o'sish yo'llaridan biri. Buning uchun haftalik refleksiya jurnalini yuritish, o'z darslarini videoga yozib, keyin tahlil qilish, hamkasblar bilan o'zaro kuzatuv va fikr almashish, talabalardan anonim tarzda fikr-mulohaza olish usullaridan foydalanish tavsiya etiladi. Individual

kompetentsiyalar muhim, ammo ular muassasaviy qo'llab-quvvatlash bilan birgalikda samarali bo'ladi. Maktab yoki universitetda migrant talabalar bo'yicha koordinator lavozimini joriy etish, qabul qiluvchi sinflarni (reception classes) tashkil etish, ko'p tilli ma'lumot va yo'riqnomalarni tayyorlash, pedagoglarga doimiy malaka oshirish imkoniyatini yaratish — bularning barchasi tizimli yondashuvning asosini tashkil etadi. Ushbu maqola doirasida o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, pedagog kompetentsiyalari migrant talabalarning ta'limdagi muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. Madaniyatlararo va psixologik kompetentsiyalar an'anaviy pedagog tayyorgarlik dasturlarida yetarli darajada o'rganilmaydi. Bu bo'shliqni to'ldirish uchun tizimli yondashuv zarur. Migrant talabalar bir hil guruh emas — ularning har biri o'ziga xos ehtiyojlarga ega bo'lib, pedagogdan moslashuvchan, individual yondashuv talab etadi. Pedagog kompetentsiyalarini rivojlantirish bir martalik treningdan ko'ra uzluksiz jarayon bo'lib, refleksiv amaliyot, mentoring va hamkorlik bu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridir. Muvaffaqiyatli integratsiya uchun individual pedagog sa'y-harakatlari yetarli emas — muassasa, oila va jamoa birgalikda ishlashi shart.

XULOSA

Migrant talabalar bilan ishlash zamonaviy pedagog uchun muhim va dolzarb vazifaga aylanib bormoqda. Globallashuv sharoitida bu vazifadan qochib bo'lmaydi — aksincha, bu imkoniyat sifatida ko'rilishi kerak: turli madaniyatlar vakillari bilan ishlash pedagogning o'zini ham boyitadi, sinfda muhit yanada rang-barang va samarali bo'ladi. Biroq bu imkoniyatdan to'liq foydalanish uchun pedagog maxsus bilim, ko'nikma va munosabatlarga ega bo'lishi shart. Kommunikativ-lingvistik, madaniyatlararo, psixologik-dagnostik va ijtimoiy-pedagogik kompetentsiyalar — bu to'rt ustun migrant talabalar bilan muvaffaqiyatli ishlashning poydevori hisoblanadi. Kelajakda ushbu sohadagi tadqiqotlar ko'payishi, pedagog tayyorlash tizimiga madaniyatlararo ta'lim elementlari yanada keng kirib kelishi va muassasa darajasida qo'llab-quvvatlash mexanizmlari rivojlanishi kutilmoqda. Bu — nafaqat migrant talabalar, balki barcha ta'lim ishtirokchilari uchun foydali bo'ladigan yo'nalish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Banks, J. A. (2015). Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching (6th ed.). Pearson.
2. Gay, G. (2018). Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice (3rd ed.). Teachers College Press.
3. Nieto, S., & Bode, P. (2018). Affirming Diversity: The Sociopolitical Context of Multicultural Education (7th ed.). Pearson.
4. OECD (2019). PISA 2018 Results: Where All Students Can Succeed (Vol. II). OECD Publishing.
5. UNESCO (2022). Global Education Monitoring Report: Non-state Actors in Education. UNESCO.
6. Cummins, J. (2001). Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society (2nd ed.). California Association for Bilingual Education.
7. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

8. Sleeter, C. E. (2012). Confronting the Marginalization of Culturally Responsive Pedagogy. *Urban Education*, 47(3), 562–584.
9. Suárez-Orozco, C., & Suárez-Orozco, M. M. (2001). *Children of Immigration*. Harvard University Press.
10. Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners* (2nd ed.). ASCD.
11. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020). O'zR Qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi.
12. Yo'ldoshev, J. G'. (2021). Madaniyatlararo ta'lim va uning zamonaviy pedagogikadagi o'rni. *O'zbekiston pedagogika fanlari jurnali*, 3(2), 45–58.
13. Xasanov, B. A. (2022). Migrant yoshlar bilan ishlashda ijtimoiy pedagog kompetentsiyalari. *Pedagogik ta'lim*, 5(1), 12–24.